

UN TEZAU MONETAR DIN SEC. XV-XVI, DESCOPERIT LA GHIMPAȚI, JUD. GIURGIU

de ANA-MARIA VELTER

În vara anului 1970, în timp ce săpa în grădina sa, Manda Stanca din comuna Ghimpați, jud. Giurgiu, a găsit un tezaur monetar conținând 11 piese de aur. Monedele fiind preluate de miliție, au fost predate Băncii Naționale a R.S. România, de unde, în anul 1973, au intrat în patrimoniul Muzeului Național de Istorie cu nr. de inventar B.399-B-402.

Cele 11 monede sînt ducați emiși, în ordine cronologică, în Ungaria, Veneția și Țările de Jos.

A.- UNGARIA

Iancu de Hunedoara (1446-1453).

1. Av. + IOHARES. D. hW. R. UNGARIE. GV
Rv. S. LADISL - AUS.REX. ; Sigla n/
AV; 3,45 g; nr. inv. B.401/a.
CNH - 154A; A. Pohl - G1-1¹.

Ludovic II (1516-1526).

2. Av. * LVDOVICVS * D. Vultur cu aripile desfăcute - G * R *
VNGARIE *
Rv. S * LADISLAVS * - * REX * 15 Z 3; sigla K/A
AV; 3,47 g; nr. inv. B.401/b.
CNH - 294; A. Pohl - M 1-2².

Ferdinand I (1526-1563).

3. Av. * FERDINAND * D G * R * VNGARIE *
Rv. S * LADISLAVS * - * REX * 1536; sigla K/B.
AV; 3,48 g; nr. inv. B.401/c.
CNH, III - 1; L. Huszár, Münzkatalog Ungarns , p.137, nr.895.

B.- VENEȚIA

Francisco Donato (1545-1553).

4. Av. S.M. VENET * - DVX. FRA.DON.
Rv. SIT.T. XPE. DAT.Q. TV-REGIS. ISTE. DVCAT
AV; 3,41 g, nr. inv. B.400/a.
Robert Friedburg - Veneția, poz.36³.

Pascuale Gicogna (1585-1595)

5. Av. S.M. VENET ● DVX. PASC.CICONIA.
Rv. SIT.T. XPE. DAT.Q. TV-REGIS. ISTE.DVCAT.
AV; 3,47 g, nr.inv.B.400/b₂
R.Friedburg-Veneția, poz.57⁴.

C. - ȚĂRILE DE JOS

Utrecht

6. Av. CONCORDIA. RES/P/AR.CRES.TRA.; în cfmp 15-87.
Rv. MO;ORDI/PROVIN/FOEDER/BELG.AD/LEG :IMP/
AV; 3,41 g; nr.inv.B 399/a.
R.Friedburg - Țările de Jos, poz.89⁵.
7. Av. Ca mai sus; în cfmp 15 - 88.
Rv. Ca mai sus.
AV; 3,12 g, nr.inv.B.399/b.
R.Friedburg - ca mai sus.

Hollanda

8. Av. CONCORDIA.RES/PAR/VAE CRES.HOL.; în cfmp 15-93.
Rv. Ca mai sus.
AV; 3,43 g; nr.inv. B.399/c.
R.Friedburg - Țările de Jos, poz.86.
9. Av. Ca mai sus; în cfmp 15 - 95.
Rv. Ca mai sus.
AV; 3,43 g; nr.inv.B.399/d.
R.Friedburg - loc.cit.

Frisia de Vest

10. Av. ● DEVSFORTITVD - O - ET SPES NOS ●
Rv. MO .NO. AVR. DOM. WESTFRIS. 15 ● 90
AV; 3,43 g; nr.inv.B.402/a.
R.Friedburg - Țările de Jos, poz.76.
11. Av. Ca mai sus.
Rv. Ca mai sus; 15 91.
AV; 3,43 g; nr.inv.B.402/b.
R. Friedburg - loc.cit.

Din punct de vedere cronologic cea mai veche monedă din tezaur este de la Iancu de Hunedoara, fiind bătută între anii 1446-1447, iar cea mai recentă este ducatul olandez, bătută în 1595. Deci tezaurul se înșiruie pe o perioadă lungă, 150 de ani, lucru obișnuit, monedele de aur păstrându-și pe un timp nelimitat valoarea lor, rămânând în circulație.

Ducatul tip CNH - 154A este emis de Iancu de Hunedoara în pri-

mul an al exercitării funcției de guvernator al Ungariei (1446-1447), în monetăria de la Baia Mare. După bătălia de la Varna, 1444, Iancu primește ca feudă și orașul Baia Mare, cu minele și monetăria acesteia, luate de la Gh. Brancovici, despotul Serbiei. Monetăria de la Baia Mare va prelua de la monetăria din Sibiu baterea monedei de aur, Iancu aducând aici doi mari meșteri monetari: pe Cristophorus Italicus și pe Antonius Czathy din Florența. Astfel monetăria din Baia Mare va deveni în acea perioadă cea mai activă din întreaga Transilvanic. Pe aversul ducatului emis în 1446 de Iancu de Hunedoara apare pentru prima oară scutul familiei Huniazilor, corbul cu inelul în cioc.

Ducații tip CNH - 294, emiși de Ludovic II în 1523 și cei de tip CNH III-1, emiși de Ferdinand I în 1536, sînt bătuți în monetăria de la Kremnitz și aparțin tipului religios, pe aversul lor fiind reprezentată Madona șezînd pe tron, în brațe cu pruncul Isus.

Monetăria de la Kremnitz pînă în 1521 s-a ocupat cu precădere de baterea monedei de argint. Era principala monetărie a regatului maghiar și, pînă la căsătoria lui Ludovic II cu regina Maria în 1524, a fost în mîna consorțiului Fugger-Thurzó. Ducatul emis în 1523 din tezaurul nostru este semnat de Alexius Thurzo. Din 1524 la conducerea monetăriei din Kremnitz va veni Bernardus Peheim, care va sta în această funcție pînă în 1548⁶. După moartea lui Ludovic II, din 1529 pînă în 1532 monetăria ajunge în stăpînirea principelui transilvănean Ioan Zapolya. Din 1532 monetăria revine în posesiunea statului maghiar, bătînd monedă pentru regele Ferdinand I⁷. Bernardus Peheim va semna monedă și pentru Ferdinand I, cum e cazul ducatului emis în 1536 din tezaurul nostru - sigle K/B; majoritatea emisiunilor erau însă pentru regina Maria. De abia din 1548 va avea Ferdinand mîna liberă în baterea monedelor⁸.

Ducatul unguuresc, bătut cu începere din anul 1325, a avut ca model, inițial, ducatul florentin. Pe parcursul emiterii sale a adoptat un model original cu care a devenit cunoscut și copiat în țările Europei occidentale. "Floreni hungaricales", cum erau denumiți acești ducați în documentele redactate în limba latină, aveau aceeași sau aproape aceeași valoare cu ducații venețieni, din care cauză erau mult apreciați (inițial 3,55 g, apoi 3,50).

Puternic influențat de moneda bizantină, ducatul de aur venețian va fi emis începînd cu anul 1284⁹, luînd din 1535 denumirea de tehnic, după numele monetăriei venețiene "Zecca".¹⁰ Ducății din tezaurul nostru, emiși unul între 1545-1553, celălalt între 1585-1595, se înscriu în această ultimă categorie.

Ducatul venețian, de o fină execuție, gravat cu o imagine aparte, capătă însă, datorită seriei monetare foarte bogate a Veneției și mai ales a tipurilor monetare fixe, o mare monotonie. Calității sale intrinsece excepționale, aur de 24 carate, greutate constantă de 3,55 g, la care se adaugă faptul că tipul monetar a rămas imobilizat de la

emitere pînă la sfîrșitul Republicii, în 1796, fac ca moneda venețiană să fie cea mai puternică din sistemul monetar în întreaga perioadă a sfîrșitului evului mediu¹¹.

Ultimele șase piese ale tezaurului nostru sînt ducați emiși de Țările de Jos. Pînă la jumătatea sec. al XVI-lea, galbenii olandezi aveau 18 carate, fiind inferiori ca titlu ducăților venețieni, de exemplu, din aceeași perioadă¹². Tipul monetar al galbenului olandez era acela al "ducatului unguresc", avînd pe avers imaginea Sf. Filip în armură, iar pe revers scutul orașului emitent, într-un stil gotic tardiv, tipic Țărilor de Jos¹³. Acest tip monetar se păstrează pînă în vremea domniei lui Filip II (1555-1598), epocă în care se vor produce profunde prefaceri în sistemul monetar al provinciilor imperiului, sistem care sa afla într-o situație dezastruoasă în urma lungilor războaie religioase. Desele revolte vor culmina în anul 1572 cu izbucnirea unui sfîrșeros război de eliberare. Cum moneda provenea din orașele asediate acum în marea lor majoritate, acestea au trebuit să se descurce și să fabrice monedă suficientă, necesară plății soldaților. În 1579 Wilhelm de Orania reușește să unifice cele șapte provincii din nord: Holanda, Zelanda, Utrecht, Gueldra, Overijsel, Frisia și Groningen, proclamîndu-le peste doi ani, în 1581, independența. După independență s-a dorit emiterea unei monede proprii, proiectîndu-se chiar un tip monetar omogen.

În 1585 Robert Dudley, conte de Leicester, va porni, cu încuviințarea coroanei engleze, o expediție împotriva Spaniei, în Țările de Jos.

Dezordinea monetară continuă pînă cînd contele de Leicester ia în mîinile sale, cu titlul de guvernator general, administrarea Provinciilor de Nord. La 4 august 1586, prin proclamația care-i poartă numele, a făcut o reală reglementare monetară olandeză, putîndu-se spune că pe întreaga durată a războaielor împotriva Spaniei a circulat o singură monedă¹⁴. Astfel, emiterea ducatului olandez datează din 1587 și ține pînă în sec. al XIX-lea, avînd același tip, neschimbat.

Ducatul olandez capătă repede o mare căutare, avînd aceeași greutate ca ducații maghiari cu care a circulat concomitent. Numărul atelierelor monetare crește; în Hollanda monetăria rămîne la Dordrecht; în Zelanda la Middelbourg; în Gueldren la Harderwyk; în provincia Utrecht la Utrecht; în Frisia la Leeuwarden; pentru Westfrisia, lipsită pînă atunci de monetărie, a fost creat un atelier ambulatoriu, fixat pe rînd la Hoorn, la Enkhuisen și la Medemblik; în Overysel un atelier de asemenea ambulatoriu, plasat pe rînd la Deventer, Campen și la Zwolle; în sfîrșit, pentru provincia Groningen a fost deschis un atelier monetar în orașul omonim¹⁵.

Ducații olandezi din tezaurul nostru, emiși în Utrecht și Hollanda, se încadrează în sistemul monetar stabilit de contele de Leicester: nou ducat de aur cîntărește 3,51 g, aurul avînd titlul de 986‰¹⁶. Legenda de pe aversul monedei, care înconjoară figura unui cavaler cui-

rasat, în mână cu un mănunchi de fulgere: "CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT", unirea face forța, devine deviza noii țări și a monedei sale. Reversul ducatului prezintă într-un cartuș pătrat, pe scurt, proclamația-ordonanță a contelui de Leicester. Această ordonanță a înfrânt unele vii opoziții din partea cercurilor economico-financiare, ea rănind anumite interese particulare și știrbind din autonomia statelor generale¹⁷. De aceea unele orașe și atelierile lor monetare nu se vor supune niciodată acestei ordonanțe, altele o vor adopta cu intermitențe, revenind deseori la vechile tipuri monetare. Acesta este cazul celor doi ducați olandezi din tezaurul nostru, emiși în Westfria în anii 1590 și 1591. În câmpul de pe avers apare chipul Sfântului Filip în armură, pe cap cu coroană deschisă, în dr. cu o halebardă, iar în st. cu o spadă cu vârful în jos. Imaginea de pe revers reprezintă un scut timbrat de o coroană, având în câmp doi lei în mers spre stînga.

Prin calitatea lor excepțională ducații olandezi vor deveni un etalon mondial adesea întrebuințat în tranzacțiile comerciale.

Ținând cont de anul de emisie al celei mai recente piese din tezaur, 1595, și componența lui, 11 ducați aur, ne putem face o imagine despre valoarea acestuia. În Țara Românească, la 1584, 1 ducat echivala cu 60 de aspri. De la această dată mica monedă de argint turcească se va devaloriza, ajungând un ducat să se schimbe pe 100-120 de aspri, iar la sfârșitul secolului, pe 150-180 de aspri. Tot atunci se schimbau pe 3 taleri. Privind documentele vremii, avem o imagine asupra prețurilor. Astfel un cal se vindea cu 11-23 galbeni, un bou costa 2-2¹/₂ galbeni, 1 oaie 30-40 de aspri, un porc 100-120 de aspri, un obroc (52 kg) de grâu valora 90 de aspri, o vadră cu vin 10-20 aspri, un cojoc 60 de aspri, un pantalon 80 de aspri, a dulamă 200-600 de aspri. În aceeași perioadă, în Transilvania un cal valora 10-12 florini, un bou 3 florini, hainele pentru un slujitor 3 florini. În ultimele decenii ale sec. al XVI-lea ducatul mergea încă la paritate cu un florin. Din 1625 un ducat va valora doi florini.

Deci valoarea tezaurului nostru, pentru epoca în care a fost îngropat, era destul de mare. Această valoare a tezaurului, compoziția sa, piese din aur, cât și locul în care a fost descoperit ne permit să presupunem apartenența sa, cât și momentul și cauzele îngropării. Comuna Ghimpați se află foarte aproape de cunoscuta localitate Călugăreni, unde în 1595 a avut loc marea confruntare dintre armatele lui Mihai Viteazul și oștile turcești. Nu legăm însă tezaurul de momentul acestei bătălii; dar Ghimpații se află în perimetrul teatrului de lupte al celor două armate - română și otomană. Știm că după lupta de la Călugăreni Mihai își reorganizează armata după principii moderne, el fiind primul domn român care a utilizat pe scară largă mercenarii. La 16 iunie 1596 atacul Vidinului este efectuat de voievod cu o oaste de mercenari¹⁸. Momentul cheie însă al organizării militare a domnitorului îl reprezintă anul 1597, care este un an de cotitură în ar-

mata lui Mihai¹⁹. Este începutul perioadei a doua de organizare a armatei, 1597-1600, perioadă în care predomină folosirea oștenilor plătiți. Domnitorul a utilizat pe scară largă mercenarii români, proveniți din rândul slujitorilor, al dorobanților, la care se adăugau mercenarii străini : cazaci, maghiari, sârbi, bulgari²⁰. Aceștia se mulțumeau cu o leafă mult mai mică decât faimoșii "profesioniști" occidentali. La începutul lunii iunie 1597 sosea în Țara Românească un contingent de 4000 de mercenari, sub comanda lui Moise Secuiul și Matia Pernsith²¹. Plata lor se face cu galbeni sosiți de la Praga. Cum lefurile a 13281 de mercenari din armata lui Mihai se ridicau la 75500 florini lunar, după raportul lui Lessota din 1597, împăratul austriac i-a plătit lui Mihai circa 20800 de florini lunar²². Din 26 iunie 1597 datează un act al voievodului Mihai prin care acesta cheamă slujitorii la oaste, stabilind leafa ce o va da călărașilor, pedestrașilor, iuzbașilor și căpitanilor : "... iar domnia mea va plăti pentru un cal cîte 5 taleri pe lună ... , iar care vor fi pedestri - un oștean cîte 3 taleri pe lună, vătăfi cîte 4 taleri... și căpitanilor pentru un cal cîte 5 taleri și pentru masă 50 taleri pe lună"²³. În 1598 îi sosesc domnitorului noi trupe de mercenari cu care va începe o acțiune de mare ofensivă în Balcani²⁴.

Avînd în vedere cele de mai sus, observăm că tezaurul nostru acoperă exact leafa unui călăraș din armata lui Mihai Viteazul pe o perioadă de trei luni : 11 ducați echivalînd cu 16¹/₂ taleri, sau a unui pedestraș pe cinci luni și jumătate. Presupunem ca dată a îngropării tezaurului perioada dintre a doua jumătate a anului 1597 și anul 1598, cînd, sub presiunea evenimentelor ce se precipitau, a fost pus la adăpost.

Tezaurul de la Ghimpați, jud. Giurgiu, ilustrează prin monedele sale valoarea excepțională pe care au căpătat-o ducații de aur în sec. al XV-lea și XVI-lea, aducîndu-ne în față o perioadă isotrică frămîntată, de luptă pentru eliberare și unificare națională.

NOTE

- 1 Artur Pobl, Ungarische Goldgulden des Mittelalters, Graz, 1974, tabel 19.
- 2 Ibidem, tabel 51.
- 3 Robert Friedburg, Gold coins of the World, New York, 1958, p.260.
- 4 Ibidem, p.261.
- 5 Ibidem, p.269.
- 6 Géza Jeszenszky, II Lajos denárai, în NK, 1927-1928, an.XXVI/XXVII, p.127-143.
- 7 Lajos Huszar, János kiraly denárai, în NK, 1951-1952, în L/LI, p.38-47.
- 8 Géza Jeszenszky, op.cit., p.137.

- 9 Charles Farcinet, Les monnaies des Doges de Venise, fn "Numismatic Circular", Londra, 1896, p.38.
- 10 Corneliu C.Secășanu, Numismatica medievală și modernă, București, 1942, p.15.
- 11 A.Engel et R.Serrure, Traité de numismatique moderne et contemporaine, Paris, 1897, p.450.
- 12 C.C.Secășanu, op.cit., p.53.
- 13 Elvira E. și Vladimir Clain Stefanelli, Monnaies européennes et monnaies coloniales américaines entre 1450 et 1789, Fribourg, 1978, p. 164.
- 14 A.Engel et R.Serrure, op.cit., p.89.
- 15 Ibidem, p.90.
- 16 Elvira E. și Vladimir Clain Stefanelli, op.cit., p.175.
- 17 A.Engel et R.Serrure, op.cit., p.90.
- 18 Manole Neagoe, Mihai Viteazul, Craiova, 1976, p.98.
- 19 Nicolae Stoicescu, Oastea lui Mihai Viteazul, București, 1975, p. 75-112.
- 20 Ibidem, p.82.
- 21 Manole Neagoe, op.cit., p.125.
- 22 Nicolae Stoicescu, op.cit., p.87.
- 23 DRH, B, vol.XI, Edit. Academiei, București, 1975, p.322-323, nr. 244.
- 24 Manole Neagoe, op.cit., p.127.

UN TRÉSOR MONÉTAIRE DU XVe-XVIe SIÈCLE DÉCOUVERT À GHIMPAȚI, DÉP.DE GIURGIU

Résumé

L'article présente un trésor formé par 11 monnaies d'or, découvert pendant l'été 1970, dans le jardin de Stanca Manda de la com. de Ghimpați. Les monnaies sont des ducats émis en Hongrie, Venise et aux Pays-Bas; la plus ancienne étant émise par Iancu de Hunedoara entre les années 1446-1447, et la plus récente un ducat hollandais daté de 1595.

L'auteur examine l'évolution de ces monnaies au XVe-XVIe siècles, présentant des aspects divers de la vie économique et politique de la Valachie et de la Transylvanie au XVIe siècle, et de la circulation des monnaies d'or.

La présence du trésor dans la zone où il a été découvert est en liaison avec les luttes de Mihai Viteazul contre les Turcs, plus précisément, avec le paiement des mercenaires de l'armée du voïvode roumain.